

לקראת צבא של אומה עובדת

א. ג. זקיף

נסיון נטול-תקדים ורבי-העזה במידה כזו, שרק מאמץ גדול ומלוכד של הציבור כולו יוכל לכוננו ולהגשימו. לא בגוש המערבי ולא בגוש המזרחי. אף לא במדינות-הבינים השונות. אין אתה מוצא אבטיפוס לצירוף זה שבסודו של מפעלנו החדש. יש מעצמות אדירות, ואף מדינות בינוניות וזעירות, המקיימות "שירות-חובה" רגיל ומעבירות את החיילים, כתום השירות, ל"רזרב" (ברית המועצות, צרפת, ועוד מארצות מערב אירופה ומזרח). ויש מדינות המקיימות, בצד צבא מעין זה, גם ארגוני התגוננות מקומית, נוסח "משמר הארץ" הבריטי בשנות המלחמה (על אלו נמנות עתה במיוחד המדינות הסגור דינאביות). ישנה לפחות ארץ אחת — שוויצריה — אשר לא הסתפקה בקיום "רזרב" רגיל, על כינוסיה-אימונים הקצרים שלו, אלא העמידה את כל צבאה על שיטה מיליציונית מובהקת, כשהי טירונים מתאמנים אימון-יסוד בן ארבעה-חמישה חדשים, ואילו כל קיומו של הגוף הצבאי נמשך אחר כך בדמות גדודים ודיביזיות מיליציוניות. המהכונים כפעם בפעם להתאמנות מחודשת, ומתגייסים בשלימות רק בשעת חירום או בשעת לחמה. ומלבד אלה ואלה יש מעצמות — כגון ארצות-הביית ובריטניה — אשר בצד צבא אותי-קבע שלהן (אם על יסוד שירות מתנדב או שירות-חובה) מקיימות גם רזרב מיליציונית באורגן המיוחד, לפחות בחלקו, על עקרון ההתנדבות. והנה ישראל היא המדינה היחידה והאחת, האומרת לשלב את כל אלה שילוב חדש ומיוחד, מתוך סיגול מרחיק-לכת לתנאים המיוחדים של המקום, הזמן והמפעל. ולא זו אף זו: לתוך מבנה צבאי מקיף זה, המכוון לניצול כל פירור-יכולת בעם, אגב שמי-רתו וחיוקו של אופי העם הזה כעם עובד ויוצר, נשתלים עכשיו עוד שני נסיונות נועזים: משימת העבודה ופיתוח הארץ, כחלק אורגני מתקופת שירות-החובה לבני הגיל הצעיר, וטיפוח התיישבות החלוצית, והתישבות-ספר בראש ובראשונה, במסגרת הצבא ובתקופת השירות. האמנם משום טעמים פוליטיים רגועים או לשם "צרכים אידיאולוגיים" ייעשה דבר גדול ומחדש כמוהו? היש מקום לפקפק בדבר, שהג-

כהיטח הדעת, בתוך מעשה-החולין יום יום, בכנסת מדינת ישראל בעולו של נסיון גדול. המר דובר הוא במעשה-בראשית של בנית צבא על יסודות, שבצירופם עדיין לא נוסו על ידי שום אומה ולשון, ואף זו: לא צירוף בלבד של יסודות שונים, שאולים מאוצר נסיונם של אחרים, לפנינו יסודות חדשים בתכלית משתלבים כאן למבנהו של כוח צבאי אשר שום מדינה אחרת לא העיזה עד היום לבנות עליהם את מערכת-המגן שלה.

והנה אירע דבר מיוחד: באותה שעה עצמה, שבה מתחיל בנין צבאנו על יסודות שיטה מיליציונית מרחיקה-לכת, שנועדה להקיף את העם כולו, שיטה הנוטעת את עקרון העבודה, בדמות שירות עבודה כללי, בתוך המבנה האורגני של כוחות-המגן — נמצא דוקא בתוך תנועת הפועלים מי שמפריח סיסמאות על "צבא בלתי-עממי", על "התנכרות ליסודות העבודה, ההתיישבות והחלוציות", על "פירוק ערכים", הניגוד בין הדרך שבה יוצא עכשיו צבאנו כתום תקופת הקרבות ובין הסברת-הסלף שבה מפטמים את קוראי הכרזות ואת שומעי הרמקולים, גדול ומשווע כל כך, עד שאתה עומד ומשתומם כיצד אירע הדבר בארץ דימוקרטית, ארץ שבה קיים, סוף-סוף, חופש הביטוי גם לעובדות לאמתן, ואין לכך, כנראה, הסבר זולת העובדה כי אכן תקופת הקרבות מאחרינו, ועדיין לא יצאנו מאזור הסכנות, אם "הצנזורה הפוליטית" לא הצליחה למנוע את הסילוף, הנה הצנזורה הכללית לגבי גילוי ענינים בעלי ערך צבאי, והצנזורה העצמית של מי שחש היטב בסכנות האורבות לנו, מנעה גם מנעה מהסביר ברבים את מגמת בנינו האמתית של צבא ההגנה לישראל לקראת ימי שלום. רק עתה, כשנתפרסמו בעתונות היוז מית עיקרי התכנית הממשלתית, ניתנת האפשרות לרכזו מקצת מתשומת-ההלב באחד המעשים החלוציים ביותר — ומבחינה צבאית-מקצועית וחברתית-לאומית: המהפכניים ביותר — העשוריים לקבוע ולייחד את דמותה החברתית של מדינת ישראל הצעירה לימים רבים.

ניתנה האמת להיאמר: הנסיון אשר ממשלת ישראל אומרת להטילו על שכם המדינה הוא

בדמות הפלמ"ח. האמנם גבהה חומת סין של התביעות והטרוניות עד כדי כך שהיא מסתירה מעיני בעליהן את האמת על מגמת הממשלה לבנין צבאנו בימי שלום?

גופים יערכים

באורה המחוממת של תלונות והאשמות נתי-ערבבו טענות משני סוגים: על פירוק גופים ופירוק ערכים. ולשם הבהרת הענין מוטב להבחין בין שני סוגי הטענות, ולעיין בכל אחד בפני עצמו.

באותה מועצת ההסתדרות בשלהי 1948, שדויר ניה והחלטות הועד הפועל שהובאו לפניו, הוזכרו לעתים קרובות כליכך ערב ועידת ההסתדרות השביעית ובפתיחתה, דובר, בין השאר, על הציריך לקיים את חטיבות הפלמ"ח, אשר עוד נועדו להן תפקידים ומשימות במלחמה. רצון זה הובע בפני כל הצדדים המשתתפים בוויכוח, אכן היה מי שתמך יתדותיו באינו שליחות אידיאולוגית מיוחדת של חטיבות אלו בצבא ההגנה לישראל — והיה מי שהסתפק בהערכת הישגיהן, פרי חינוך רבי-שנים של עבודה משולבת בהגנה, וביקש להבטיח שהמסורת החטיבתית תישמר ותופעל לתועלת הכלל במהלך הקרבות שעוד נועדו לנו. מסקנה ממשית זו האחרונה, היא מכל מקום, היתה משותפת. ואמנם מאז מועצת ההסתדרות השתתפו חטיבות „ממוצא-פלמ"ח" בכמה מסעות-מלחמה אף הצדיקו הצדקה מלאה את המסקנה המשותפת ההיא. עד שהגיע תור סיגולו של הצבא לימי השלום הצפוי.

ונשאלת השאלה: מה ביקשו הקובלים על „פירוק חטיבות הפלמ"ח"? האמנם רצונם הוא לקיים אותם הגדודים רבי-התהילה כיחידות צבא מקצועיות-שכירות קבועות? הלזאת נתכוונו? אם זהו תוכן התביעה, הרי דוקא בזה יש משום התכחשות ליסודותינו ולהגיון-קיומו בעבר של הפלמ"ח עצמו. אכן בשעת המלחמה היה הפלמ"ח בעל-כרחו „ככל הגויים": הוא שירת שירות מלא ורצוף, כצבא-קסרקטיף, צבא-מחנה או צבא-מסע, ככל אשר נתבע, מבלי שיוכל להיפנות גם לעבודה — ולשילוב שני יסודות חייו. צרכי המלחמה הכריעו את הכף, ובאותה מועצת ההסתדרות הנזכרת הלא נאמר כי לפי שעה אנוס הפלמ"ח להיות „צבא רגיל", אך כתום הקרבות תבוא השיבה אל הצירוף של עבודה, אימונים והגנה, אשר יחול, בסופו של דבר, על צבא ההגנה כולו. עכשיו, כשמסתיימת פרשה, ולמד

סיון עולה בקנה אחד עם מיטב החזון של החברה העובדת, הנבנית בארץ זה עשרות שנים? והאין הוא, בעת ובעונה אחת, פרי גזירת התנאים האוביקטיביים שבהם נתונה מדינת-העליה הצעיר-רה? אכן רק שלטון היודע לכוון אל המגמה המרכזית שבחיי העם, שהיא גם צורך המדינה, יש ביכולתו להגשים תכנית כזאת, המטילה את עול הבטחון מתוך שיוון וצדק על שכם כל שכבות החברה והמגלה את מלוא יכולת המגן הגלומה בתוכנו. והרי מבחינה אוביקטיבית, אין כלל מוצא אחר מסבך בעיות הקיום המקיפות אותנו. הצרכים המעשיים משמשים כאן מסד נאמן לתפיסה שבחזון, והם ההופכים אותה למי-משותף שאין מקום לערער עליה.

תביעות יסוד

מצבנו ומצב ארצנו בין שכנותיה מצווים על כמה דברים שהם בבחינת תביעות יסוד לצבא: הכרח שהצבא יהיה גדול — לעומת גדול ישובנו; הכרח שיהיה זול, שאם לא כן לא יוכל להיות גדול; הכרח שיהיה עובד נוסף על אימונו — על מנת להזיילו. לחסוך מרץ יוצר לפיתוח הארץ, ועל מנת להנכו, ולפחות חלק ממנו, לחיי חקלאות וכיבוש השממה; הכרח שיהיה מירגיוס, לקדם כל סכנת פתאום; הכרח שיהיה מעורה בישו-בי-הספר, בתור רת הגורת-בטחון ראשונה, ביחוד על ידי שלור-חתו הקשישה, ועל ידי בני-הנעורים שלפני חובת-השרות, והאשה המתישבת; והכרח שיהיה מבוסס על הכנה מקפת של שכבות הנוער לקראת יעודי המגן, מבחינת הבריאות והתזונה וההכשרה הטרומ-צבאית. רק במידה שיקויימו בצבאנו כל היסודות האלה יהיה בו משום מענה ממש לבעית בטחוננו ועצם קיומנו.

דבר שאין צריך לומר: במקוריות זו, ההכי-רחית לגישתנו, נעוץ עיקר הקושי בהגשמת הפתרון, יהיה עלינו לצעוד בדרכים לא-סלולות, באין לפנינו דוגמאות שמהן נראה וכן נעשה. אולם במקוריות זו גם עיקר כוחו של הפתרון, באשר הוא נאמן לציווי מציאותנו המיוחדת. על כן היה צליל מוזר כליכך לדברים כגון אלה שנשמעו בוועידת ההסתדרות האחרונה — מהם שנאמרו בכאב ויצאו מן הלב — ונראה היה כאילו הם מסתערים על חומה עיקשת ואטומה, ובאו לתבוע את עלבוננו, כביכול, של יסוד העבור-דה בצבא, ואת עלבון הקשר להתישבות החלור-צית ואת עלבונן של החלטות על „בנין הצבא

(אף גורואגיה שקיימה בעבר חיל מיליציוני בלבד, ואף צ'כוסלובקיה, האריכו בזמן האחרון את תקופות השירות הצבאי שלהן).

נראה שלא רק זמן השירות המרוכז (עם ראשית דרכו הצבאית של הצעיר) יאריך אצלנו מאשר בשווייצריה. גם תקופות ההתאמנות השנתי תית תהיינה ארוכות יותר — והדברים אמורים. בראש ובראשונה, בגילים הקשישים יותר, שמהם מצטרף „חילהמשמר“ המעורה בישובים והמגן עליהם בקביעות.

בעל־כרחנו מוותרים אנו על עקרון ההתנדבות האופיני לשיטת מבנה הצבא בין הקבוע ובין המיליציוני, בדומיניונים הבריטיים. עקרון ההתנדבות ערכו עצום, וטיבו הוכח לנו בשורות ההגנה. אך בתקופת הקמת המדינה ועלית ההמונים אין לנו ברירה אלא ללכת בדרך הטלת מרות הכלל. עקרון ההתנדבות יקויים רק לגבי הגרעינים המקצועיים של הגייסות, אשר אנשיהם יחתמו על חוזה לתקופות־שירות ממור שכות יותר. אמנם גם במסגרת החדשה והמחייבת נשאף למכסימום של „שירות מרצון“, ותעודת החינוך בתקופת השירות תהיה להגיע לזהות הנכספת בין גזירת הכלל לבין רצון היחיד המקיים חובתו. הנה כי כן, שיטת השירות הצבאי, כפי שתונהג במדינת ישראל, תהיה, קודם כל, מעשה רב של חינוך חברתי.

יִסוּד הַעֲבוּדָה

ענין העבודה בתוך מסגרת השירות, שיטול חלק ניכר מתקופת השנתיים (שני שלישים מן השנה הראשונה), הלא היא מיסודות הפלמ"ח בשעתו, הן עליו פרץ ויכוח סוער. וחד־דדדי (שכן התנהל בלא הצד שכנגד), בשעתו, אך יש כאן יותר משיבה סתם אל יסודות השירות בפלמ"ח. כי הפלמ"ח בשעתו לא היה אלא גוף צבאי של מתנדבים, או בני חוגים מוגדרים שהטילו על עצמם את החובה החלוצית של השירות, והוא הקיף רק חלק מצומצם מבני־הנעורים שבגילים הבאים בחשבון. והלא הדבר העומד להיעשות מקיף ונעזז הרבה יותר, ולא רק ההבדל הכמותי בלבד קובע את מידת חידושו והעוזו. הטלת חובת עבודה על כל אדם צעיר בישראל הוא מעשה מרחיק־לכת, אשר תוצאותיו לא תיראינה בסיכומן בדור אחד.

הדבר לא יושג על נקלה. נמצא על דרכנו אי־הבנה וסילוף, חיכוכים וזעזועים נפשיים וחברתיים. שכבות חברתיות שלא הורגלו לכך, גלי

לנו אין נדרשת, לפי שעה, הפעלת אותם סידורי ימי השלום השמורים לקראת התביעה של שעת החירום — כלום אין חטיבות הפלמ"ח דרוכות אף הן לאותו המשימה של שיבה למשטר המשולב של עבודה, אימונים והגנה? סוף־סוף לא יהיה בזה משום גילוי סוד אם נזכיר, שהעברת יחידה זו או אחרת למעמד מיליציוני־מאורגן רק מבטיחה את המשך קיומה הקבוע, מתוך הסתגלות מכסימלית לרעיון צבא עובד, בניגוד לצבא שאומנתו בכך. למה רגשו אפוא ונזעקו בעלי־תריסים? בלי משים עולה ההרהור, שעיקר החרדה הוא לא לדבר זה, מה אומרים לעשות, אלא מי העושה.

השאלות לדמותן ולעתידן של החטיבות הקיימות בצבא ההגנה לישראל, אשר יסודן בפלמ"ח, ומסורת־הקרב שלהן ינקה מימי המאבק וראשית מלחמת השחרור, חלות על ותיקי הפלמ"ח כעל אותם מאנשי החטיבות שנתלקטו ממרחבי העולם היהודי ב"ב הירחים האחרונים; והן חלות על המשך קיומן של חטיבות אלה, בין שתהפכנה (הנחה שאינה אלא להלכה בלבד) לגופים של חיילים מקצועיים, ובין תהיינה למסגרות־קבע של שירות חובה שנתי הצפוי לצעירי מדינת ישראל, או שתמצאנה את יעודן בחטיבות מיליציוניות מאורגנות של צבא־העם העובד, ומי שענינו בטחוננו והגנתנו נהירים לו, ושאופותיה של תורת העבודה בישראל שאיפותיו, יוכל על נקלה ליטול בידו את קנה־המידה המציאותי ולמוד בו את הרצוי והראוי וההכרחי ביותר להמשך דרכן ויעודיהן של כל החטיבות אשר בקרב צבא ההגנה לישראל, והחטיבות הפלמ"חיות בכללן.

כך נמצאנו עוברים מהתבוננות בשאלת „פירוק הגופים“ לענין „פירוק הערכים“.

גופי התכנית, אשר ממשלת ישראל מביאה לבנינו כוח־המגן של מדינתנו, יש בהם תשובה מספקת על הקובלנות, אכן, אנו נדרוש מצעירינו תקופת אימונים ושירות ממושכת יותר מבארץ־המיליציה הקלאסית, שווייצריה. אך הן לא כגבורות שווייצריה הטבעיים גבולותינו, ולא כבעיר תיה בעיותינו המיוחדות, המצריכות גם צבא לא־מבוטל העומד הכן על המשמר וגם פיתוח כושר היצירה והיצור בצד טיפוח כושר־מגן מכסימאלי. העצמה הצבאית שלנו, בנסיבותינו, תעלה, בהכרח, בכוח־האדם שלה (כולל צי והיל־האוויר) כמה מונים על שיעורי הגיוס ה„תקין“ של עמים קטנים אחרים — בשל אי־השיון המספרי המשווע שבינינו לבין אוכלוסי שכנינו.

דרשה לא אחת מאנשיה הליכה לתפקידים חלוציים שאינם קשורים במקום ישובם הקבוע — ומידת אידיאליזציה נקשרה בתפקידים הכרחיים אלה. תקופת שירות העבודה המרוכז, בן השנתיים, מקפלת בתוכה מגמה זו. אולם מבנה היסוד של הרורב המיליציוני הגדול, שהוא רוב בנינו של צבא־העם העובד, מן ההכרח שיהיה מושרש ומעורה באזורי התישבותנו על פני הארץ. יחידה יחידה באזורה ובסביבתה.

רק בדרך זאת ינתן לקיים כושר־מגן מכסי־מאלי בצד יכולת יצירה עממית. המתישב שבחיל־המשמר האזורי יתאמן בקרב־מקום לביתו, יש־תלם קודם־כל בהגנה על סביבתו המוכרת לו, והארגון הצבאי יכה שורש ברשת ישובינו ויבטיח התגייסות מהירה ויעילה בשעת הירום. והוא הדין ברורב המיליציוני הגדול, אשר נועד להיות, לאחר התגייסות בשעת הירום, עיקר צבא־השדה הפועל. אף הוא לא יוכל להבנות אלא על יסוד טריטוריאלי.

היתכן שחטיבות פלמ"חיות, המבקשות להמשיך ולקיים ערכיהן במסגרת צבא ההגנה לישראל, לא תרצינה בדרך זו? האמנם יש בלבן משאלה להתקיים דוקא כיהידות־קסרקטין מרוכזות, מנר־תקות מאפיקי עבודה־ההגנה בשילובן?

פני צבאנו הנבנה — לא רק לצרכי ההתישבות הקיימת, אלא לתוספת התישבות חלוצית, בממדים אשר לא ידענו עד היום. לכך נקבעו בצבאנו סידורים מיוחדים, "יוצאי דופן" לגבי כל צבא שבעולם. יש מן הגיחוך בקובלנה הנש־מעת לעתים על שלא היתה התחשבות מספקת בצרכי ההתישבות באותם תחשיים שבהם נפלה ההכרעה על עצם קיומה של המדינה, וההתיש־בות בתוכה. האמנם היה מקום לדבר על "מניעת אנשים להתישבות" בימי לטרון, איבדיס, ראש־הגשר? וכי קשה לשער מה יכול לעולל לנו אז הפרש לא גדול בכוח־האדם המגוייס שבחזית או בריוורב הבלתי־אמצעי? ואלם עכשיו משנוצ־רו התנאים לכך, קמה חטיבת "הנוער החלוצי הלוחם", שכל תנועת הנוער החלוציות מצאו דרכן אליה, גוף צבאי הממוג לא רק את ציווי ההתאמנות והעבודה אלא גם את ההתנדבות להתישבות־ספר חלוצית. האין בזה משום ראשית התגשמותו של חזון משותף לכולנו?

בידי תנועתנו שעת־כושר מהפכנית: להפוך את חובת העבודה לתנועה של הדור הצעיר בישראל לעבודה. למענה כדאי לוותר על יצר הקינטור וצעקת החיסול — ולהתלכד סביב המעשה הגדול.

עליה שלא הוכשרו הכשרה נפשית, יחידים ללא־ספור, אשר חובה זאת תתנגש בצרכי־הרגע שלהם או בהרגליהם ומושגיהם, וחוגים פוליטיים, שיראו ענין וחשבון בדבר — כל אלה יגלו ויפרי־נסו את ההתנגדות למפעל החינוכי־הצבאי הגר־דול. אך איזה חוש גלזו מדריך את הנזעקים מתוך תוכה של תנועת העבודה? מי פילל כי הרינה על התנכרות לערכי תנועת העבודה תבוא עם העלאתה של תכנית כזו מצד זה דוקא?

להגשמתה של תכנית מהפכנית מעין זו נדר־רשת, קודם כל, אוריה של רצון טוב וליכוד כוחות, תנאי קודם לתכנית, "הנשק והמשק" היא ממשלה המסוגלת לרכז סביבה מכסימום של תמיכה ציבורית, בין זו באה בצורה פועלת ומפ־עילה, ובין היא באה בצורת הסכמה לחובות המוסלות על ידי שלטון זה, מבחינת יכולת זו אין לראות אלטרנטיבה לממשלה הקיימת.

אך הצלחתה של תכנית השירות המשולב בעבודה כרוכה, כאמור, במאמץ חינוכי עצום. סכנת התלישות, מבחינה ציונית וחברתית, האור־רבת לשכבות הנוער המתבגר ולגלי העולים הצעירים, הנהייה אחר אידיאולוגיות שויביניס־טיות או פאשיסטיות למיניהן, מעבירות את עי־קר ההכרעה לשה תחניוך, ואמנם מכל שדות־הקרב שבעולם זהו החיובי ביותר, אך אולי גם הקשה שבעולם. כפסע בין חינוך לחיי עבודה חלוציים — ובין הרגלת צעירים, "נענשים" לשנאת העבודה, יכולת חינוכית עצומה תידרש לסלילת דרכי הכשרה חדשות, וקביעת דפוסי־הווי אשר ימשכו את לב הנוער ויגבשו אֶפיו־ודמותו האנושית. דפוסים אלו בדין שיהיו שוא־פים למנוע את "החיכוך המיותר" בין המדריך לחניך, בין מפקד לפקודיו, בין איש שירות העבודה לאנשי משק ועבודה אשר בהם ייפגש בכל פינות הארץ. אך באוריה של הקנטה הדדית ופירוד לבבות לא נעשה את דמות חורשי תל־חי לדמות המחנכת לגבי כלל מחנות הנוער, כחניכי הארץ כעולים, האם לא הגיעה השעה שתנועת העבודה על כל אגפיה תראה בהתגשמות התכנית החדשה לבינוי הצבא הגשמה מנצחת ומזהירה של "ערכי הפלמ"ח"?

יסוד ההתישבות

בין הערכים אשר הוכרו כנתינים בסכנה שהשלטון במדינת ישראל מצהיב פניו כלפיהם, נזכרו לא אחת ערכי ההתישבות. אך האמת מהי? הבנין הכולל של כוחות המגן שלנו יאפ־שר מלוא ביטוי לזיקת האיש העובד והמגן לאדמתו, לישובו, לעבודתו, ההתישבות העובדת